

Managementsamenvatting fenomeenkaart OAOV

Het fenomeen online aangejaagde openbare ordeverstoringen (hierna: OAOV) heeft in relatief korte tijd een belangrijke plek verworven in de aandacht van veiligheidsprofessionals en bestuurders. Tegelijkertijd is er nog veel onduidelijk: zowel over het fenomeen als over een werkende aanpak. In dat licht is het drieluik OAOV ontstaan. Het biedt de veiligheidsprofessional en bestuurder meer inzicht in het fenomeen en geeft concreet handelingsperspectief. Het drieluik bestaat uit:

1. Fenomeenkaart: achtergrondinformatie over OAOV. Waar hebben we nu precies over? En hoe kan een gemeente het tijdig (laten) signaleren?
2. Barrièremodel OAOV: brengt het proces van het ongewenste fenomeen in kaart. Het laat zien hoe het proces in fases is opgebouwd.
3. Afwegingskader: online tool die gemeente de mogelijkheid geeft snel en effectief te handelen bij online aangejaagde ordeverstoringen.

Deze fenomeenkaart is ontwikkeld in opdracht van Bureau Regionale Veiligheidsstrategie, met subsidie van het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Hoofdstuk 1 Online Aangejaagde Ordeverstoringen: Een kleine geschiedenis

Hoewel OAOV al zo'n vijftien jaar bestaat, kwam het fenomeen pas écht dichtbij door de bestorming van Capitol Hill (2021). Deze gebeurtenis liet zien dat democratische processen onder druk komen staan waar maatschappelijk onbehagen uitmondt in online aangejaagde onrust, acties en geweld. Duidelijk werd wat het potentieel is van online platforms om extreme ideologieën te versterken én te mainstreamen.

Intussen kent ook Nederland veel verschillende voorbeelden van de invloed en doorwerking van online platforms en sociale media bij demonstraties en openbare ordeverstoringen.

Hoofdstuk 2 Online aangejaagde openbare ordeverstoringen nader afgebakend

Het begrip OAOV bestaat uit drie componenten: (1) openbare orde, (2) verstoring en (3) online aangejaagd. Deze drie componenten worden in de fenomeenkaart in onderlinge samenhang beschreven. De definitie van OAOV die daaruit voortvloeit en waarmee in de fenomeenkaart gewerkt wordt, luidt als volgt:

"Een situatie waarin de openbare orde wordt verstoord, omdat personen, al dan niet in groeps- of organisatieverband, bewust online platforms gebruiken, om mensen te (des)informereren en op te roepen om op een specifiek moment op een bepaalde fysieke plek (offline) te zijn en te dreigen (al dan niet strafbare) handelingen te verrichten, die mogelijk tot openbare ordeverstoringen leiden."

Hoofdstuk 3 Sociale media en *the onlife*

Ons leven speelt zich steeds meer online af. De 'echte' en virtuele wereld zijn niet meer van elkaar te onderscheiden. Dit effect wordt ook wel *the onlife* genoemd. Bij OAOV worden bekende, dikwijls ook minder bekende kanalen veel gebruikt. De populariteit van kanalen kan snel toe- of afnemen. Er zijn verschillen tussen sociale media. Onderscheid valt onder meer te maken tussen:

1. Mainstream of alternatief;
2. Open, semi-besloten of besloten;
3. Eigen platform, taalgebruik en symboliek.

De manier waarop sociale media kunnen worden ingezet bij OAOV verschilt, net zoals het type gebruiker. In hoeverre mensen te mobiliseren zijn, hangt enerzijds af van hoe goed aanjagers of leiders in staat zijn anderen te overtuigen en mee te krijgen in hun verhaal. Anderzijds wordt dit ook beïnvloed door hoezeer zij openstaan voor de boodschap die wordt verkondigd.

Met algoritmen wordt geprobeerd te voorspellen wat een gebruiker wil zien. De kennis met betrekking tot algoritmen die gebruikt worden, is nog sterk in ontwikkeling. Het gevaar van algoritmen schuilt erin dat gebruikers steeds vaker content te zien krijgen die past bij hun interesses en waar tegengeluid steeds zeldzamer wordt (zogenaamde filterbubbel of echokamer). Ook lokale (en landelijke) bestuurders en professionals die bij de overheid of daaraan gelieerde instanties werken, bevinden zich overigens in allerlei 'bubbels'. Het is goed dat zij zich hiervan bewust zijn bij de beeldvorming en oordeelsvorming over online berichtgeving.

Hoofdstuk 4 De rol van sociale media bij (dreigende) ordeverstoringen

'Gewone' ordeverstoringen doen zich pas voor bij de juiste mix van factoren. Ditzelfde geldt voor OAOV. The *onlife* heeft de snelheid en heftigheid waarmee die factoren zich ontwikkelen en op elkaar inwerken wel veranderd en versterkt.

Voorafgaand aan de (dreigende) ordeverstoring vervullen sociale media een handig hulpmiddel om een strategie, plaats en/of werkwijze af te stemmen. Ook kunnen verschillende groepen mensen geïnformeerd en gemobiliseerd worden.

Tijdens de ordeverstoring worden sociale media benut voor onderlinge communicatie en afstemming, aandacht genereren en emotionele besmetting (het proces van overdracht en versterking van emoties onder ordeverstoorders en hun sympathisanten). Interessant is dat sociale media kunnen worden gebruikt om sociale controle uit te oefenen: elkaar aanspreken op ongewenst gedrag en daarmee bijdragen aan de-escalatie.

Na de ordeverstoring verlagen berichten en beelden over de ordeverstoring de drempel voor anderen om ook dergelijk gedrag te vertonen. Daarmee bestaat een risico dat de ene OAOV de andere ontlokt. Daarnaast worden sociale media door de ordeverstoorders en hun sympathisanten na de ordeverstoring benut om een alternatieve lezing te geven van de gebeurtenissen en het optreden van de autoriteiten.

Met betrekking tot de rol van sociale media tijdens een OAOV is het goed om te weten dat:

1. Er bij een (dreigende) ordeverstoring veelal een combinatie van digitale platforms wordt gebruikt.
2. (Online) oproepen tot verstoring een grotere kans hebben naarmate zij terechtkomen in een 'bedje' van ongenoegen, onvrede en een verminderde legitimiteit van autoriteiten.
3. Online zich groepen en gemeenschappen vormen die relevant kunnen zijn. De grenzen van groepen worden lang niet altijd bepaald door wat groepsleden zelf zijn of denken te zijn, maar juist ook door wat zij vinden dat de niet-groepsleden wel of niet zijn.
4. Sociale media een rol spelen die wellicht niet direct gericht zijn op OAOV, maar die de context, bestrijding, berichtgeving of publieke opinie daarover wel kunnen raken.

Hoofdstuk 5 Uitdagingen bij de aanpak

Twee vragen waar veel bestuurders en professionals zich geconfronteerd mee weten, zijn: (1) voeg ik door iets (preventief) aandacht te geven, energie toe? en (2) hoe balanceer ik het voorkomen en beheersen van OAOV met het zo min mogelijk inperken van grondrechten? In deze afweging is het van belang om de aard van de oproepen en berichten in overweging te nemen (zoals de mate waarin sprake is van (het oproepen tot) strafbare feiten).

Zorg voor een up-to-date inzicht in de mogelijkheden van bestaande wet- en regelgeving. En bij onduidelijkheden: lok jurisprudentie uit welke het gezamenlijk belang dient.

Ten slotte: ga al in de koude fase met elkaar in gesprek over wat te doen als een OAOV dreigt, doe een simulatie en oefen!